

Łukasz Polniak

Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu

BEZPIECZEŃSTWO ENERGETYCZNE PAŃSTWA W PROGRAMACH POLSKICH PARTII POLITYCZNYCH

Streszczenie: Głównym tematem artykułu jest analiza programów polskich partii politycznych w części dotyczącej bezpieczeństwa energetycznego. Artykuł analizuje polskie partie parlamentarne oraz pozaparlamentarne, przedstawiając podobieństwa i różnice pomiędzy koncepcjami poszczególnych partii w dziedzinie bezpieczeństwa energetycznego. W pierwszej części artykuł przedstawia pojęcie bezpieczeństwa energetycznego we współczesnym świecie, a także znaczenie bezpieczeństwa energetycznego dla państwa polskiego w roku 2012. W drugiej części artykuł zawiera wnioski i konkluzje wynikające z porównania treści programowych analizowanych partii.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo energetyczne, państwo, partie polityczne, programy polityczne.

1. Bezpieczeństwo energetyczne Polski – rozumienie i zakres pojęcia

Bezpieczeństwo energetyczne jest pojęciem stosunkowo nowym na gruncie nauki. Po raz pierwszy pojawiło się w pracach Komisji Trójstronnej powołanej w wyniku kryzysu naftowego w roku 1973. Jednak prawo podmiotowości w języku nauk o bezpieczeństwie zaczęło uzyskiwać pod wpływem problemów energetycznych w ostatnim etapie zimnej wojny oraz pod wpływem narastania problemów energetycznych po roku 1989, co wydaje się stanowić jeden z elementów kształtowania się nowego ładu międzynarodowego. Zgodnie z definicją Organizacji Narodów Zjednoczonych, szczególnie według United Nations Development Programm, przez bezpieczeństwo energetyczne należy rozumieć: „dostępność energii w każdym czasie, w różnych formach, w wystarczającej ilości i po rozsądnej cenie i/lub cenie możliwej do zapłacenia”¹.

Wydaje się jednak, że poprzestanie na tak sformułowanej definicji jest niewystarczające. Kładzie ona głównie nacisk na dostępność energii po stronie państwa importera oraz jej cenę, a więc głównie aspekty handlowo-ekonomiczne. Tymczasem pojęcie bezpieczeństwa energetycznego wydaje się mieć zdecydowanie szerszy

¹ P. Czerpak, *Bezpieczeństwo energetyczne*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, red. K. Żukrowska, M. Grącik, Szkoła Główna Handlowa – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2006, s. 122.

zakres. Problemy bezpieczeństwa energetycznego należy postrzegać w czterech wymiarach: geostrategicznym, ekonomicznym, ekologicznym i instytucjonalnym². Cytowana autorka słusznie zwraca także uwagę, że omawiane problemy mają odmienny charakter w przypadku państw eksporterów surowców (bezpieczeństwo rynków zbytu) oraz państw importerów surowców (bezpieczeństwo dostaw)³. Polska w przeważającej mierze (nie licząc eksportu węgla) zalicza się do drugiej z tych kategorii.

Mówiąc o bezpieczeństwie energetycznym Polski, trudno abstrahować od przynależności Polski do Unii Europejskiej, a zatem także od obowiązywania Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa. Zagadnienia bezpieczeństwa energetycznego nie zostały objęte WPZiB UE ustanowioną Traktatem z Maastricht z roku 1992, nie oznacza to jednak braku aktywności UE w tym obszarze⁴. Obecnie za główne wyznaczniki europejskiej koncepcji bezpieczeństwa energetycznego należy uznać: a) zwiększenie bezpieczeństwa dostaw surowców przez ich dywersyfikację; b) stworzenie wspólnego rynku energetycznego wewnątrz UE; c) zwiększenie udziału alternatywnych źródeł energii w bilansie energetycznym państw UE; d) dążenie do zintegrowania wspólnej wizji bezpieczeństwa energetycznego państw członkowskich z WPZiB UE⁵.

Z punktu widzenia zagrożeń bezpieczeństwa energetycznego Polski należy wskazać ekspansję energetyczną Rosji na rynki europejskie, w której surowce, takie jak gaz i ropa naftowa, traktowane są nie tylko jako towar, ale także jako instrument działania politycznego. Szczególnie istotny jest tu wymiar geostrategiczny, którego efektem jest utrzymywanie się „gazowej kurtyny” na obszarze UE w związku z uzależnieniem postradzieckich państw Europy Środkowej i Wschodniej od dostaw rosyjskich surowców⁶. Szczególnie istotną rolę odgrywa tu także polityka takich państw, jak Niemcy czy Włochy, które będąc członkami UE i jednocześnie same unikając uzależnienia od jednego tylko dostawcy surowców, prowadzą politykę energetyczną, której skutkiem jest obniżenie poziomu bezpieczeństwa energetycznego – a co za tym

² K. Pronińska, *Nowy wymiar bezpieczeństwa międzynarodowego: bezpieczeństwo energetyczne i ekologiczne*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, red. R. Kuźniar i in., Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2012, s. 307-308. Zob. także E. Cziomer (red.), *Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku*, Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Fryca Modrzewskiego, Kraków 2008.

³ K. Pronińska, wyd. cyt., s. 307.

⁴ Za wyrazy takiej aktywności należy uznać ustanowienia dwóch kolejnych pakietów energetycznych w latach 1996-1998 i 2003 oraz szczególnie ważnego z punktu widzenia Polski tzw. trzeciego pakietu energetycznego podpisanego w grudniu 2008 r.; aktywność prawodawczą Komisji Europejskiej, Parlamentu Europejskiego oraz Rady Unii Europejskiej; publikację „Zielonej Księgi” z roku 2006, a także podpisanie Europejskiej Karty Energetycznej, której jednym z celów była regulacja zasad handlu ropą i gazem z Federacją Rosyjską. T. Młynarski, *Bezpieczeństwo energetyczne w pierwszej dekadzie XXI wieku. Mozaika interesów i geostrategia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011, s. 134-156. Zob. także T.Z. Leszczyński, *Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej do 2030 roku*, Wydawnictwo Urzędu Regulacji Energetyki, Warszawa 2009.

⁵ T. Młynarski, wyd. cyt., s. 141.

⁶ P. Mickiewicz, P. Sokołowska (red.), *Bezpieczeństwo energetyczne Europy Środkowo-Wschodniej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Instytut Bezpieczeństwa i Spraw Międzynarodowych, Toruń 2010.

idzie także politycznego – innych krajów Unii, w tym Polski⁷. Warto także zwrócić uwagę na szczególnie niekorzystną sytuację Polski wynikającą z bezpośredniego położenia między dwoma energetycznymi partnerami: Niemcami i Rosją⁸.

Mając na uwadze powyższe rozważania, należy podkreślić, iż realistyczne wydaje się przekonanie, że w przypadku zarówno Polski, jak i innych państw społeczności międzynarodowej, problemy energetyczne będą problemami, które w zasadniczy sposób będą wpływać na politykę tych państw oraz stanowić dla nich jedną z głównych barier rozwojowych w najbliższych 20-30, a może i 50 latach.

Wydaje się, iż można zaryzykować stwierdzenie, że w przypadku Polski problemy bezpieczeństwa energetycznego dają się sprowadzić do trzech zasadniczych kwestii, takich jak:

1. Szeroko rozumiany problem dostaw do Polski gazu i ropy naftowej (z różnych możliwych kierunków), w tym szczególnie dywersyfikacji dostaw gazu i ropy z Rosji.

2. Wewnętrzne problemy wytwarzania i przesyłu energii elektrycznej zaspokajającej potrzeby rynku narodowego, w tym szczególnie zagadnienie budowy elektrowni jądrowych.

3. Zagadnienia związane z odkryciem oraz przygotowaniem, a następnie eksploatacją złóż gazu łupkowego.

2. Bezpieczeństwo energetyczne Polski w programach ugrupowań parlamentarnych

Jednym z nieodzownych elementów funkcjonowania partii politycznych jest działalność programotwórcza. M. Chmaj tak pisze o programach politycznych: „programy polityczne stanowią wyraz określonych interesów ekonomicznych, politycznych, a nieraz także ideologicznych. Programy te przenoszą niekiedy założenia określonych doktryn politycznych na grunt konkretnych sytuacji, na teren politycznego działania – i dalej – (...) jest to więc formalny wyraz uświadomienia sobie przez partię jej obiektywnej sytuacji, kierunków i możliwości działania w zakresie przekształcania struktury społecznej, ekonomicznej i politycznej państwa”⁹. Natomiast D. Robinson określa program partyjny jako „listę celów do osiągnięcia po zwycięskich wyborach”¹⁰. Definicja Robertsona jest o tyle ważna, iż zwraca uwagę, że nie należy absolutyzować treści zawartych w programach partyjnych, ale pamiętać, iż możliwość ich realizacji jest uzależniona od takich czynników, jak: wejście partii do koalicji rządowej, wynik negocjacji programowych poprzedzających zawarcie ko-

⁷ T. Młynarski, wyd. cyt., s. 141-145.

⁸ K. Kubiak, *Zatoka Pomorska, Rurociąg Północny i sprawa Polska*, Miesięcznik „Raport” 2011, nr 2.

⁹ M. Chmaj, W. Sokół, M. Żmigrodzki, *Teoria partii politycznych*, Wydawnictwo Morpol, Lublin 1997, s. 18.

¹⁰ D. Robertson, *Słownik polityki*, przekł. M. Dera, M. Młynarz, G. Polak, R. Wonicki, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2009, s. 361.

alicji czy też siła przetargowa partii na parlamentarnej scenie politycznej¹¹. W przypadku postulatów dotyczących polityki zagranicznej sytuację komplikuje aktualny stan relacji na arenie międzynarodowej. Niemniej wydaje się, że m.in. z powodu nietrwałości innych źródeł (np. wypowiedzi polityków) dokumenty programowe są relatywnie dobrym źródłem poznania koncepcji formułowanych przez poszczególne partie.

W artykule niniejszym omówione zostaną problemy bezpieczeństwa energetycznego zawarte w programach polskich partii parlamentarnych oraz wybranych partii pozaparlamentarnych.

a) Prawo i Sprawiedliwość

W programie Prawa i Sprawiedliwości kwestie bezpieczeństwa energetycznego (jak również kwestie bezpieczeństwa narodowego w ogóle) znalazły recepcję najobszerniejszą i najbardziej kompleksową. Z tego powodu program PiS może stanowić dogodny punkt odniesienia do dalszych rozważań i porównań z koncepcjami innych partii.

Całość założeń PiS została przedstawiona w programie politycznym z roku 2011 pt.: „Nowoczesna, solidarna, bezpieczna Polska. Program Prawa i Sprawiedliwości”¹². Program ten zawiera kilka zasadniczych cech spojrzenia PiS na zagadnienia zarówno bezpieczeństwa energetycznego, jak i bezpieczeństwa narodowego Polski w ogóle. Są to:

1. Kompleksowość ujęcia. Program PiS obejmuje kwestie dostaw zarówno ropy, jak i gazu do Polski, wiele problemów związanych z produkcją energii elektrycznej, zagadnienia wydobywania i eksploatacji złóż gazu łupkowego oraz traktuje o kwestiach, które można nazwać geopolitycznymi, a mianowicie odnoszących się do powiązania bezpieczeństwa energetycznego Polski z bezpieczeństwem energetycznym jej bliskich i dalszych sąsiadów w regionie Europy Środkowej, Kaukazu i Azji Środkowej¹³.

2. Podkreślanie idei suwerenności narodowej oraz powiązanie z nią polityki energetycznej. Wydaje się nawet, że prawnopolityczna formuła „suwerenności” ma właśnie znaleźć swoją konkretyzację (wypełnić się treścią) przez realizację właściwej polityki energetycznej. Trzeba jednak zauważyć, iż program PiS nie zawiera wyjaśnień, na ile idea suwerenności kłóci się lub nie z warunkami, które stwarza przynależnością Polski do UE.

3. Sceptycyzm co do gwarancji bezpieczeństwa ze strony Paktu Północnoatlantyckiego oraz Unii Europejskiej. W programie PiS napisano: „wydarzenia ostatnich lat pokazały, że sama przynależność do NATO i Unii Europejskiej nie gwarantuje

¹¹ K. Sobolewska-Mysłik, *Partie i systemy partyjne we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 135-140.

¹² „Nowoczesna, solidarna, bezpieczna Polska”. Program Prawa i Sprawiedliwości, <http://www.pis.org.pl/dokumenty.php?s=partia&idoc=157> (dostęp z dn. 01.07.2012).

¹³ W literaturze przedmiotu zob. E. Wyciszewicz (red.), *Geopolityka rurociągów. Współzależność energetyczna a stosunki międzynarodowe na obszarze postradzieckim*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2008.

pełni bezpieczeństwa. Kryzysy gazowe oraz wojna gruzińska dowodzą, że wbrew optymistycznym przeświadczeniom także w naszej części świata możemy być konfrontowani z różnymi postaciami agresji i imperialnej polityki¹⁴.

4. Położenie większego nacisku niż inne partie na sojusz i współpracę bezpośrednio ze Stanami Zjednoczonymi, także w dziedzinie energetyki, co – jak się wydaje – wynika z uwarunkowań historycznych wyniesionych głównie z okresu zimnej wojny, kiedy USA występowały jako najsilniejszy oponent Związku Radzieckiego.

5. Zasadniczym celem postulatów PiS w dziedzinie bezpieczeństwa energetycznego jest przeciwdziałanie dalszemu uzależnieniu Polski od dostaw surowców z Rosji¹⁵.

Autorzy programu PiS rozpoczęli przedstawienie zagadnień bezpieczeństwa energetycznego od wyliczenia zagrożeń i problemów w tym obszarze pojawiających się w okresie rządów koalicji Platformy Obywatelskiej i Polskiego Stronnictwa Ludowego, za które jednoznacznie obarczono rządzącą koalicję. Trzeba jednak wspomnieć, że w programach prawie wszystkich partii znajdują się obszernie ustępy poświęcone krytyce rządów obecnych lub poprzedników, tak więc PiS nie jest tu wyjątkiem. Fakt ten przypomina o braku konsensusu co do głównych kierunków polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa w obrębie elity politycznej, jaki nastąpił po roku 2005. Podział sceny politycznej wydaje się przebiegać między PiS a pozostałymi partiami. Zarzuty stawiane koalicji PO-PSL są następujące:

1. Dopuszczenie przez Polskę do budowy Gazociągu Północnego łączącego Niemcy i Rosję. Patrząc krytycznie na analizowane koncepcje, wypada jednak sformułować pytanie: czy efektywny sprzeciw w tej sprawie ze strony Rządu RP był w ogóle możliwy.

2. Podpisanie pakietu energetyczno-klimatycznego UE z grudnia 2008 r. nakazującego ograniczenie emisji CO₂ o 80% (w etapach) do roku 2050.

3. Podpisanie niekorzystnej dla Polski umowy z Rosją na dostawy gazu do Polski do roku 2035 po najwyższych cenach w Europie (550 dolarów za 1000 m³).

4. Zamierzenia rządu PO-PSL dotyczące prywatyzacji kluczowych spółek energetycznych Skarbu Państwa, szczególnie Grupy Lotos posiadającej Naftoport w Szczecinie, „czyli jedyny port, przez który Polska może transportować ropę zakupioną na rynkach światowych”¹⁶.

Zasadnicze postulaty sformułowane przez PiS w dziedzinie bezpieczeństwa energetycznego Polski można streścić w kilku punktach. Są one następujące:

1. Uznanie, iż pakt energetyczno-klimatyczny realizowany przez UE jest obecnie największym wyzwaniem (zagrożeniem?) energetycznym dla Polski. Przeciw-

¹⁴ Warto zauważyć, iż we współczesnych naukach o bezpieczeństwie oraz o stosunkach międzynarodowych, szczególnie w zakresie regionalizmu, Gruzja traktowana jest jako część regionu Morza Czarnego lub regionu Kaukazu, nie zaś Europy Środkowej. Zob. np. T. Stępniewski, *Geopolityka regionu Morza Czarnego w pozimnowojennym świecie*, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin-Warszawa 2011, s. 195 i nast.

¹⁵ „*Nowoczesna, solidarna, bezpieczna...*”, s. 216-218.

¹⁶ Tamże, s. 217.

wagą dla tego paktu ma być postulowana przez PiS współpraca państw regionu Europy Środkowej, tj. Polski, Czech, Słowacji, Węgier oraz Rumunii na forum Unii Europejskiej. Wykorzystany ma być w tym celu mechanizm „pogłębionej współpracy” zapisany w Traktacie Lizbońskim.

2. Polska energetyka powinna opierać się na zasobach własnych, szczególnie na istniejących zasobach węgla brunatnego i kamiennego (obecnie wytwarzanie energii opiera się na tych surowcach w 90%). Konieczne jest wykorzystanie i rozwijanie nowych technologii wytwarzania energii z wykorzystaniem węgla oraz tzw. czystych technologii węglowych. Popieranie energii odnawialnej – biomasy, spalania odpadów, rozwój elektrowni wodnych.

3. Umiarkowane poparcie dla budowy w Polsce elektrowni jądrowych, z tym jednak zastrzeżeniem, że „energia atomowa nie może stanowić konkurencji dla polskiego węgla, który mimo jej rozwoju nie straci na znaczeniu”¹⁷.

4. Krytyczny stosunek do Odnawialnych Źródeł Energii (OZE). Zdaniem PiS doświadczenia krajów Europy Zachodniej, szczególnie Niemiec, Danii i Hiszpanii, pokazują, że rozwijanie OZE w praktyce oznacza rozwijanie energii wiatrowej, ta z kolei nie jest w stanie rozwijać się bez wsparcia państwa, co tworzy presję na wzrost cen energii elektrycznej. Energia wiatrowa *de facto* wymaga uzupełnienia przez budowę elektrowni gazowych (w praktyce powstają dwa równoległe systemy), a to z kolei – w warunkach polskich – prowadzi do pogłębienia uzależnienia od dostaw gazu z Rosji.

5. Utrzymanie przez Skarb Państwa efektywnej kontroli właścicielskiej kluczowych spółek energetycznych w Polsce, a tym samym przeciwko ich sprzedaży (co oznaczałoby przekazanie uprawnień właścicielskich obcym państwom). Przede wszystkim opowiada się za wsparciem ze strony państwa dla działań PKN ORLEN oraz Grupy Lotos.

6. Zdecydowany rozwój i modernizacja infrastruktury do przesyłu energii elektrycznej na terytorium Polski, co stanowi jedno z najważniejszych wyzwań krótkoterminowych¹⁸.

Wielką rangę w programie PiS nadano odkrytym w Polsce złożom gazu łupkowego, zagadnieniom jego eksploatacji oraz wynikającym stąd szansom poświęcono w programie PiS osobny rozdział. Napisano m.in. „projekt uruchomienia eksploatacji gazu łupkowego w wymiarze politycznym porównywalny jest z członkostwem naszego kraju w NATO, a może nawet ważniejszy; (...) wymaga on zrozumienia i współpracy ze strony wszystkich środowisk politycznych w kraju i, może przede wszystkim, poparcia ze strony wszystkich Polaków”¹⁹. Propozycje PiS dotyczące gazu łupkowego można sprowadzić do kilku punktów:

1. Wydobycie gazu wzmocni pozycję Polski w świecie, zmieniając jej status z klienta mocarstw energetycznych na kraj eksportujący źródła energii, a także prze-

¹⁷ Tamże, s. 236.

¹⁸ Tamże, s. 232-239.

¹⁹ Tamże, s. 232.

kształci Polskę z pożyczkobiorcy funduszy w pożyczkodawcę. Jest to radykalna zmiana miejsca w światowym podziale pracy.

2. Eksploatacja gazu łupkowego może odbyć się tylko w oparciu o Stany Zjednoczone z tego względu, że jako jedyne dysponują one odpowiednimi technologiami i doświadczeniem. Teza ta wydaje się mocno kontrowersyjna i zdaje się wynikać nie z realnych możliwości technologicznych, lecz z kalkulacji mocniejszego oparcia bezpieczeństwa Polski o Stany Zjednoczone²⁰.

3. Wzorem dla rozwiązań prawnych i społecznych jest Norwegia, w której zyski z działalności wydobywczej są opodatkowane standardowym podatkiem dochodowym 28%, a państwo norweskie bierze udział w poszczególnych przedsięwzięciach jako inwestor z własnymi udziałami²¹. Teza ta także wydaje się kontrowersyjna z tego względu, iż Norwegia nie jest członkiem UE, a więc nie obowiązują ją regulacje prawne UE.

4. Zyski z wydobycia gazu łupkowego – wzorem Norwegii – powinny być przekazywane na Fundusz Przyszłych Pokoleń. Pomysł ten wydaje się realistyczny i korzystny, szczególnie w kontekście nasilających się problemów demograficznych, a co za tym idzie – problemów systemu emerytalnego.

5. Pomysł powołania Ministerstwa Energetyki koordynującego wszystkie działania państwa w tej dziedzinie – jednak bez szerszego rozwijania tej myśli²².

b) Platforma Obywatelska

Zagadnienia bezpieczeństwa energetycznego pojawiały się w dokumentach PO od początku jej istnienia, trzeba jednak zaznaczyć, że dopiero w programie wyborczym z roku 2011 przybrały one formę szerszego potraktowania jako jednego z zasadniczych problemów państwa.

W programie wyborczym z roku 2011 pt. „Następny krok. Razem” Platforma uznała, że bezpieczeństwo energetyczne jest jednym z kluczowych wyzwań współczesnej Polski. Napisano w programie: „polityka energetyczna jest dziś kluczowym elementem bezpieczeństwa i rozwoju gospodarczego każdego państwa. Bez nowoczesnej, wydajnej i bezpiecznej energetyki stracimy możliwość współzawodnictwa i wzmacniania naszej pozycji w Europie”²³. Jednocześnie wydaje się, że program PO był mniej spójny niż program PiS i znacznie bardziej podporządkowany celom wyborczym, nosząc charakter prostego wyliczenia dotychczasowych sukcesów rządu i jego przyszłych zamierzeń. PO deklarowała dwa zasadnicze cele swojej polityki w omawianej dziedzinie, były to:

²⁰ W 2011 r. prezes PGNiG SA, Michał Szubski, stanowczo zaprzeczył istnieniu „bariery technologicznej” po polskiej stronie, argumentował: po pierwsze – PGNiG obecnie posiada potrzebne technologie i doświadczenie; po drugie – wszelkie potrzebne technologie są dostępne na wolnym rynku. *Jesteśmy najsilniejszym graczem. Rozmowa z prezesem PGNiG Michałem Szubskim*. Rozmawia Robert Walenciak, Tygodnik „Przegląd” 2011, nr 38, s. 23.

²¹ „Nowoczesna, solidarna, bezpieczna...”, s. 234.

²² Tamże, s. 239.

²³ „Następny krok. Razem”. *Program Wyborczy 2011*, Warszawa 2011, s. 74.

1. Poparcie dla pakietu energetyczno-klimatycznego. Pisano zdecydowanie jeszcze w 2011 r.: „naszą filozofię można wyrazić krótko: wypełnienie naszych zobowiązań związanych z pakietem energetyczno-klimatycznym wynegocjowanym na forum Unii Europejskiej przy jednoczesnym zadbaniu o specyficzny interes narodu naszej gospodarki, nadal opartej w dużej mierze na energii pozyskiwanej z węgla”²⁴. W rzeczywistości Polska pod rządami koalicji PO-PSL już dwukrotnie, tj. w czerwcu 2011 r. i w marcu 2012 r., zawetowała postanowienia pakietu energetyczno-klimatycznego na forum UE²⁵.

2. Deklarowano, że „celem rządu w minionej kadencji było przede wszystkim uniezależnienie się od dostaw gazu od jednego tylko dostawcy, do czego konieczna jest dywersyfikacja źródeł energii i paliw oraz zróżnicowanie kierunku ich przesyłu”²⁶.

W programie PO najczęściej miejsca poświęcono szeroko rozumianej polityce gazowej. W dziedzinie eksploatacji gazu łupkowego założenia PO obejmowały:

1. Poparcie dla wydobycia gazu łupkowego, w czym PO upatruje szansy na uniezależnienie od dostaw surowców z Rosji, a także możliwość zmniejszenia emisji CO₂, czego wymaga unijny pakiet energetyczno-klimatyczny.

2. Oparcie wydobycia na „amerykańskiej obecności inwestycyjnej, technologicznej i intelektualnej w Polsce”²⁷.

3. Przeznaczenie dochodów z gazu łupkowego na „wzmocnienie rezerwy demograficznej i bezpieczeństwo emerytur”²⁸.

Powyższe trzy postulaty są identyczne z postulatami konkurencyjnego PiS. Wobec innych dziedzin polityki gazowej Platforma deklarowała:

1. Sukces rządu, którym było podpisanie w 2009 r. umowy z Katarzem na dostawę 1,5 mld m³ skroplonego gazu do Polski w latach 2014-2034.

2. Budowę w Świnoujściu gazoportu, przez który gaz będzie dostarczany do Polski drogą morską.

3. Rozbudowę na terenie Polski sieci przesyłowej gazu oraz inwestycje w rozbudowę magazynów do przechowywania rezerwy dostarczanego do Polski gazu.

4. Rozbudowę sieci przesyłu gazu z Polski do innych krajów, głównie do Niemiec, Czech, na Słowację oraz na Litwę. Celem jest zwiększenie możliwości importowych państwa polskiego (2-krotne) i eksportowych (3-krotne).

5. Sukces wynegocjowania długoterminowej umowy na dostawę gazu z Rosją w wysokości 10 mld m³ rocznie, dzięki czemu podtrzymana zostanie płynność dostaw gazu do Polski.

Drugie co do ważności miejsce w programie PO zajmuje program budowy elektrowni jądrowej na terenie Polski. PO opowiada się zdecydowanie za rozwojem

²⁴ Tamże, s. 74

²⁵ Zob. *Polska zawetowała propozycje w sprawie CO₂*, <http://biznes.interia.pl/wiadomosci/news/polska-zawetowala-propozycje-ws-redukcji-co2,1770337,4199> (dostęp z dn. 25.06.2012).

²⁶ „Następny krok...”, s. 74.

²⁷ Tamże, s. 95.

²⁸ Tamże, s. 77.

energetyki jądrowej. „Przygotowaliśmy – pisano – podstawy prawne dla rozwoju polityki jądrowej, dzięki czemu nie ma już legislacyjnych przeszkód do budowy elektrowni atomowej w Polsce. Pełna realizacja programu polityki atomowej w Polsce podniesie poziom naszego bezpieczeństwa energetycznego przez dywersyfikację źródeł energii”²⁹.

Jako uzupełnienie dla energetyki jądrowej PO planuje poparcie dla tzw. OZE oraz finansowanie ich rozwoju z funduszy UE (budżet na lata 2014-2020). „Stawiając na rozwój innowacyjnej energetyki – pisano – rozwój elektrowni gazowych i jądrowych, zadbamy jednocześnie o stan środowiska naturalnego i wypełnienie przyjętych przez UE zobowiązań klimatycznych. Będziemy zabiegać o analogiczne finansowanie odnawialnych źródeł energii w perspektywie finansowej na lata 2014-2020. Chcemy wspierać energetykę rozproszoną: małe źródła wiatrowe, fotowoltaikę, pompy ciepła, urządzenia magazynujące energię, w tym także samochody elektryczne”³⁰.

c) Polskie Stronnictwo Ludowe

Poglądy i koncepcje Polskiego Stronnictwa Ludowego dotyczące bezpieczeństwa energetycznego Polski zostały zawarte w dwóch dokumentach, są to: dokument programowy X Kongresu PSL pt. „Polskie Stronnictwo Ludowe wobec problemów i wyzwań dla Polski”³¹ z 8 listopada 2008 r. oraz Program Wyborczy PSL z roku 2011 pt.: „Człowiek jest najważniejszy”³². PSL jest partią agrarno-chłopską, której z tego względu zagadnienia bezpieczeństwa w ujęciu środowiskowo-ekologicznym powinny być szczególnie bliskie. W tym kontekście PSL opowiada się za modelem tzw. zrównoważonego rozwoju, odnosząc go do całości gospodarki³³.

W programach PSL bezpieczeństwo energetyczne znajduje wysoką rangę. PSL traktuje bezpieczeństwo energetyczne jako jeden z czterech czynników, od których zależy pomyślny rozwój Polski w nowoczesnej światowej gospodarce³⁴. Jednocześnie PSL przewiduje nasilenie problemów energetycznych w świecie w związku z dynamicznym rozwojem nowych potęg gospodarczych, takich jak Indie i Chiny, co powoduje wzrost zapotrzebowania na energię i surowce energetyczne oraz otwiera nowy wyścig po surowce. Ludowcy przewidują w związku z tym szybki wzrost znaczenia w polityce światowej producentów ropy i gazu, a także wzrost znaczenia tych surowców jako „instrumentów szantażu politycznego”³⁵.

²⁹ Tamże, s. 77.

³⁰ Tamże, s. 79-80.

³¹ *Polskie Stronnictwo Ludowe wobec problemów i wyzwań dla Polski*, <http://www.psl.org.pl/dokumenty/> (dostęp z dn. 01.07.2012).

³² Analiza obu dokumentów wyraźnie pokazuje, iż tezy programu wyborczego z roku 2011 powtarzają niemal w całości postulaty zawarte w dokumencie programowym z roku 2008, stąd też wydaje się, że ten ostatni dokument można traktować jako obowiązujące i miarodajne stanowisko PSL. Z tego też względu powołuje się tutaj głównie na dokument programowy z roku 2008. Por. *Człowiek jest najważniejszy. Program Wyborczy 2011*, http://www.psl.org.pl/do_pobrania/ (dostęp z dn. 01.07.2012).

³³ *Polskie Stronnictwo Ludowe wobec problemów...*, s. 17 i 26-27.

³⁴ Tamże, s. 17.

³⁵ Tamże, s. 20.

Wobec pesymistycznej wizji przyszłości i nasilających się problemów w skali globalnej PSL widzi oparcie dla Polski we współpracy z UE. Polska powinna prowadzić szeroką współpracę z UE we wszystkich dziedzinach polityki energetycznej oraz aktywnie wspierać opracowanie Wspólnej Polityki Energetycznej prowadzonej przez UE, która – zdaniem PSL – leży w „żywotnym interesie Polski”³⁶. Współpraca z UE może także dać takie korzyści, jak: ułatwienie korekty rygorów pakietu energetyczno-klimatycznego (limity emisji dwutlenku węgla), a także może służyć łatwiejszemu zainteresowaniu UE badaniami i wdrażaniem technologii „czystego” eksploataowania węgla³⁷. Odnosząc się do gospodarki wewnątrz krajowej, PSL postuluje, aby obok nauki i edukacji energetyka stała się „drugą, trwałą preferencją inwestycyjną w kraju”³⁸.

Analiza dokumentów przekonuje, że propozycje PSL można podzielić na dwie kategorie: pierwszorzędne i drugorzędne. Postulaty o znaczeniu pierwszorzędnym to:

1. Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego przez wykorzystanie rodzimych zasobów węgla oraz przez wdrażanie tzw. czystych technologii węglowych.

2. Rozwój OZE oraz podjęcie szybkich i zdecydowanych kroków w kierunku usprawnienia systemu wydawania przez gminy zgody na lokalizację projektów OZE. Wydaje się, że chodzi tu o ułatwienia w inwestowaniu dla „producentów” energii wiatrowej i wykorzystywanych w tym celu tzw. ferm wiatrowych.

3. Realizacja unijnego pakietu energetyczno-klimatycznego, choć jest to poparcie skrzętnie kamuflowane w różnych deklaracjach i zapisach. Dążenie to jest widoczne we wspomnianym już promowaniu OZE, a także w opowiedzeniu się za redukcją nie tylko CO₂, ale także SO₂ i NO₂ oraz w wezwaniach do szybkiego przestawienia gospodarki na tory technologii energooszczędnych i niskoemisyjnych³⁹. Wszystkie te postulaty są zgodne z zapisami paktu z roku 2008 i prawdopodobnie stałyby się częścią popieranej przez PSL Wspólnej Polityki Energetycznej UE⁴⁰.

4. Modernizacja sieci przesyłu energii elektrycznej.

Cele drugorzędne formułowane w programie PSL są następujące:

1. Wydobywanie gazu łupkowego, choć wyraźnie zagadnienie to – w porównaniu z kwestią OZE oraz w porównaniu z programami PiS i PO – stanowi kwestię drugorzędną.

2. Dywersyfikacja dostaw ropy i gazu do Polski oraz za urynkowanie ich cen. PSL czyni to dosyć ogólnie i kwestie te wyraźnie stanowią drugorzędny element programu ludowców.

3. Budowa w Polsce elektrowni atomowych, ale po uprzednim referendum w tej sprawie. Kwestia ta może być przysłowiową „kością niezgody” w stosunkach z koalicjantem (PO) lansującym narodowy program budowy elektrowni atomowych.

³⁶ Tamże, s. 29.

³⁷ Tamże, s. 28-30.

³⁸ Tamże, s. 21.

³⁹ Tamże, s. 23.

⁴⁰ Tamże, s. 29.

d) Sojusz Lewicy Demokratycznej

W deklaracjach Sojuszu Lewicy Demokratycznej kwestie bezpieczeństwa energetycznego zostały wyraźnie zlekceważone. Jest to zaskakujące, ponieważ SLD do roku 2011 stanowiło jedną z największych partii politycznych, dwukrotnie tworząc koalicję rządową. W programie wyborczym z roku 2011 pt. „Jutro bez obaw. Program dla Polski” zagadnienia bezpieczeństwa energetycznego nie zostały uwzględnione niemal w ogóle. W liczącym 228 stron programie omawiane kwestie pojawiają się tylko jeden raz i obejmują jedno zdanie. Zapowiada ono: „(...) opracowanie, wspólnie z ministrem gospodarki, narodowych programów rozwoju odnawialnych i alternatywnych źródeł energii oraz przemysłu energooszczędnego i niskoemisyjnego”⁴¹. Kwestia ta została umieszczona w rozdziale dotyczącym ochrony środowiska. Potraktowanie bezpieczeństwa energetycznego wyłącznie w kontekście ekologicznym, przy jednoczesnym pominięciu wielu istotnych zagadnień, wydaje się upodabniać program SLD do postulatów innych ugrupowań lewicy.

e) Solidarna Polska

Solidarna Polska jest ugrupowaniem powstałym po wyborach parlamentarnych w roku 2011 na skutek wykluczenia części jej obecnych liderów z PiS. W marcu 2012 r. ogłoszona została *Deklaracja Programowa [projekt] pt. „Solidarna Polska – Nowa Nadzieja”*⁴². Zdaniem SP największym zagrożeniem dla bezpieczeństwa energetycznego Polski jest pakiet energetyczno-klimatyczny UE. SP planuje powołanie Europejskiej Inicjatywy Obywatelskiej jako ruchu zrzeszającego obywateli oraz różne środowiska społeczne i polityczne z krajów UE, której celem będzie zawieszenie do roku 2020 pakietu energetyczno-klimatycznego⁴³. SP wskazuje na ogromne koszty społeczne i gospodarcze związane z realizacją pakietu, w tym – według szacunków SP – m.in. 100-procentowy wzrost cen energii do roku 2020, utratę ok. 250 tys. miejsc pracy oraz przeniesienie części najbardziej energochłonnego przemysłu poza granice UE⁴⁴. Stąd też SP postuluje:

1. Oparcie bezpieczeństwa energetycznego na wydobyciu gazu łupkowego oraz na złożach węgla. Deklaracja SP nie precyzuje, czy chodzi tutaj o rozwijanie tzw. czystych technologii węglowych.

2. Sprzeciw wobec budowy elektrowni jądrowych, co ze względu na konieczność zakupu technologii z Francji lub Wielkiej Brytanii oraz istnienie w Polsce wielkich zasobów węgla – zdaniem SP – nie jest uzasadnione ekonomicznie. Zaoszczędzić

⁴¹ *Jutro bez obaw. Program dla Polski*, http://www.sld.org.pl/strony/39-jutro_bez_obaw_program_sld.html (dostęp z dn.01.07.2012).

⁴² Dokument w prywatnych zbiorach autora. Analizowany dokument nie jest obowiązującym programem SP, a jedynie „deklaracją programową” noszącą charakter projektu oficjalnego programu. Według zapewnień liderów SP oficjalny program ma zostać opracowany i ogłoszony w późniejszym terminie.

⁴³ Tamże, b. p.

⁴⁴ Tamże, b. p.

dzone środki lepiej przeznaczyć na modernizację górnictwa oraz wydobycie gazu łupkowego⁴⁵.

f) Ruch Palikota

Powstały przed wyborami 2011 r. Ruch Palikota jest ugrupowaniem o profilu lewicowo-liberalnym. W przedstawionym przez to ugrupowanie programie pt. „Nowoczesne Państwo” z 15 stycznia 2011 r. zagadnienia bezpieczeństwa energetycznego nie pojawiają się ani razu⁴⁶. Program został zdominowany przez kwestie religijno-obyczajowe oraz problemy naprawy administracji państwowej.

3. Bezpieczeństwo energetyczne w programach wybranych partii pozaparlamentarnych

Posiadające swoich reprezentantów jedynie w Parlamencie Europejskim ugrupowanie Polska Jest Najważniejsza wypowiada się szczątkowo na temat bezpieczeństwa energetycznego. W „10 postulatach programowych PJN” z roku 2011 znajdujemy jedynie lakoniczną informację, iż: „pakiet kontrolny skarbu państwa powinien zostać utrzymany w strategicznych spółkach jak Lotos, PGE, PGNiG (...)”⁴⁷. Jest ona umieszczona bezpośrednio obok kwestii „tańszych biletów, szybkich i czystych pociągów”⁴⁸. Postulat ten jest zgodny z postulatem innych partii prawicy, szczególnie z programem PiS, z którego PJN wyłoniło się na drodze secesji liderów.

Ekologiczno-lewicowe ugrupowanie Zieloni w programie wyborczym z roku 2011 pt. „Zielone jutro. Bez obaw” zagadnieniom energetyki poświęcają osobny rozdział⁴⁹. Wskazują oni na zbliżające się w perspektywie dekady załamanie polskiego systemu energetycznego z powodu dekapitalizacji dotychczasowej infrastruktury. Zieloni proponują zastąpienie dotychczasowego systemu opartego na węglu przez „system energetyki rozproszonej, opartej na odnawialnych źródłach energii”⁵⁰, takich jak np. ocieplone domy z panelami słonecznymi na dachach. Dzięki takiemu systemowi każdy obywatel stanie się nie tylko konsumentem, ale także producentem energii. Zieloni, mając świadomość, że polska gospodarka jeszcze przez długi czas będzie wykorzystywać węgiel, opowiadają się jednocześnie za przejściem do gospodarki niskoemisyjnej⁵¹. Dochody pozyskane z odbywających się w ramach UE aukcji emisji CO₂ proponują przeznaczyć na rozwój promowanego

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ *Program Nowoczesne Państwo*, http://www.ruchpalikota.org.pl/sites/default/files/plikownia/program_nowoczesnego_panstwa.ppr1_.pdf (dostęp z dn. 25.06.2012).

⁴⁷ *10 postulatów programowych PJN*, <http://www.stronapjn.pl/partia/aktualnosci/pjn-prezentuje-10-tez-programowych/>, (dostęp z dn. 01.07.2012).

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ *Zielone jutro. Bez obaw*, s. 18, http://zieloni2004.pl/program_wyborczy.pdf (dostęp z dn. 25.06.2012).

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże.

przez siebie modelu energetyki oraz modernizację dotychczasowej infrastruktury⁵². Jak wynika z programu, Zieloni akceptują powstanie w Polsce elektrowni jądrowej. W praktycznej działalności są jednak ugrupowaniem bardzo aktywnym na polu sprzeciwu wobec budowy w Polsce elektrowni jądrowych⁵³.

Kongres Nowej Prawicy jest ugrupowaniem o obliczu konserwatywno-liberalnym, zajmującym na scenie politycznej pozycję antysystemową. Jego liderem jest Janusz Korwin-Mikke. Zarówno w opracowanym przez to ugrupowanie w roku 2011 „Programie Kongresu Nowej Prawicy”⁵⁴, który postuluje całkowitą przebudowę polskiego systemu politycznego i społecznego (likwidacja III RP – przyp. Ł.P.), jak i w przedłożonej „Deklaracji Ideowej”⁵⁵ kwestie bezpieczeństwa energetycznego nie pojawiają się ani razu.

Ugrupowanie Polska Partia Pracy nie ma swojej reprezentacji w parlamencie; działa ono, opierając się na strukturze związku zawodowego „Sierpień 80”. PPP opowiada się za oparciem polskiej energetyki na węglu brunatnym i kamiennym, w wydobywaniu których Polska jest potęgą i które są tańsze od ropy naftowej i gazu ziemnego. Zdaniem PPP zasoby te powinny zostać wykorzystane, tak aby Polska mogła prowadzić w ramach UE wspólną „politykę energetyczną opartą na potencjale zasobów”⁵⁶. PPP zdecydowanie opowiada się przeciwko budowie w Polsce elektrowni jądrowych⁵⁷.

4. Wnioski i próba syntezy

Warto w tym miejscu podjąć próbę sformułowania kilku wniosków ogólnych, które – jak sądzę – odnoszą się do całości polskiego systemu politycznego i obrazują postrzeganie zagadnień bezpieczeństwa energetycznego przez funkcjonujące w jego ramach partie.

1. Większość partii politycznych trafnie identyfikuje problemy bezpieczeństwa energetycznego jako jedne z kluczowych wyzwań dla całościowego funkcjonowania i bezpieczeństwa państwa w najbliższych latach i dekadach.

⁵² Tamże.

⁵³ O wielu działaniach na tym polu partii Zielonych zob. <http://www.zieloni2004.pl/news.htm> (dostęp z dn. 25.06.2012). Warto w tym miejscu zauważyć, że fakt nieistnienia na terenie Polski elektrowni jądrowej nie zabezpiecza jej przed ewentualnymi skutkami awarii w tego rodzaju obiektach. W promieniu 300 km od granic RP znajduje się 9 czynnych elektrowni jądrowych. Zob. np. E. Kochanek, *Perspektywy rozwoju energetyki jądrowej w Polsce*, „Bellona” 2011, nr 3, s. 185-187.

⁵⁴ *Program Kongresu Nowej Prawicy*, <http://nowaprawica.org.pl/info/dokumenty-np/program-kongresu-nowej-prawicy/item/program-kongresu-nowej-prawicy> (dostęp z dn. 01.07.2012).

⁵⁵ *Deklaracja Ideowa KNP*, <http://nowaprawica.org.pl/info/dokumenty-np/deklaracja-ideowa/item/deklaracja-ideowa-kongresu-nowej-prawicy> (dostęp z dn. 01.07.2012)

⁵⁶ *Program Polskiej Partii Pracy – Sierpień 80. „Godność i Praca”*, <http://partiaprawy.pl/?skel-Mod=ModNews&ntid=3> (dostęp z dn. 01.07.2012).

⁵⁷ Tamże.

2. Wydaje się, że zagadnienie bezpieczeństwa energetycznego w pracach koncepcyjnych partii, a więc w jej programach, jest skorelowane z „wielkością partii” rozumianą jako liczba posiadanych parlamentarzystów. Wiąże się to z posiadaniem kompetentnych kadr doświadczonych w pracy parlamentarnej, szczególnie na forum Komisji Sejmowych, i zdolnych kompetentnie ustosunkować się do wymagających merytorycznej wiedzy problemów bezpieczeństwa energetycznego. Wydaje się, że polskie partie tylko w niewielkim stopniu (jeśli w ogóle?) korzystają z zaplecza eksperckiego w postaci stanowiących ich otoczenie *think-tanków*, fundacji oraz innych instytucji. W przypadku polskich partii głównymi autorami koncepcji programowych są ich członkowie specjalizujący się w danej tematyce. Zapleczem w postaci „zaprzyjaźnionych” fundacji i ośrodków eksperckich dysponują głównie PO, PiS, SLD i PSL.

3. Uwzględnienie zagadnień bezpieczeństwa energetycznego jest charakterystyczne dla partii parlamentarnych. W przypadku partii niemających swojej reprezentacji w parlamencie zagadnienia te są z reguły pomijane lub traktowane marginalnie. Wyjątkiem jest tutaj mające reprezentację w parlamencie SLD.

4. Tematy bezpieczeństwa energetycznego znacznie chętniej i szerzej poruszane są w programach partii o profilu szeroko rozumianej prawicy (PiS, PO) oraz partiach agrarnych (PSL); w programach partii lewicowych bezpieczeństwo energetyczne jest zazwyczaj traktowane z naciskiem na problemy ekologiczne (Zieloni) lub pojawia się w bardzo małym zakresie (SLD, PPP).

5. Między polskimi partiami istnieje jedynie bardzo ograniczony konsensus co do wyboru jednolitej strategii bezpieczeństwa energetycznego kraju. Podobne poglądy reprezentują głównie PO, PiS i SP, odmienną wizję zaś reprezentuje PSL, natomiast SLD nie określiło swojego stanowiska.

Jak już wspomniano, między polskimi partiami istnieje „ograniczony konsensus” co do zagadnień bezpieczeństwa energetycznego. Stąd też warto spróbować przedstawić „protokół zgody i rozbieżności” między polskimi partiami. Na podstawie dokonanej analizy można stwierdzić, że istnieje ograniczona zgoda co do następujących kwestii:

1. Konieczności dywersyfikacji dostaw gazu z Rosji. Nie ma jednak zgody co do sposobów osiągnięcia tej dywersyfikacji.

2. Obaw przed wpływem na polską gospodarkę paktu energetyczno-klimatycznego UE.

3. Konieczności oparcia energetyki na źródłach rodzimych, głównie na węglu oraz rozwijaniu i zastosowaniu tzw. czystych technologii węglowych.

4. Wykorzystania na potrzeby energetyki krajowej zasobów gazu łupkowego oraz przekazania części dochodów z jego sprzedaży na rzecz „funduszu rezerwy demograficznej dla przyszłych pokoleń”.

5. Konieczności modernizacji i zwiększenia efektywności sieci przesyłowych energii elektrycznej na terytorium Polski.

Brak zgody między partiami dotyczy następujących kwestii:

1. Wykorzystania tzw. odnawialnych źródeł energii (OZE), rzeczywistych kosztów i ekonomicznej racjonalności wykorzystania tych źródeł energii oraz ich rzeczywistego wpływu na stan otaczającego środowiska.

2. Budowy na terytorium Polski elektrowni jądrowych – zarówno co do kosztów tego rodzaju inwestycji, jak i ich ewentualnego wpływu na środowisko naturalne.

Oczywiście programy czy też stanowiska partii politycznych nie są jedynymi czynnikami kształtującymi politykę bezpieczeństwa energetycznego. Wpływ mają tu także – o czym już wspomniano – czynniki gospodarcze, finansowe, technologiczne, prawne, ekologiczne i społeczne, a także wiele czynników międzynarodowych. Przede wszystkim stan polskiego bezpieczeństwa energetycznego wiąże się z działaniami na tym polu podejmowanymi przez UE, a także z działaniami takich państw, jak Niemcy i Rosja, które można określić jako głównych graczy w tej dziedzinie w naszej części Europy. Chcąc jednak dokonać analizy polskiej polityki energetycznej, trudno pomijać koncepcje rodzące się w kręgu partii i ruchów politycznych, tym bardziej że to właśnie z tych instytucji wyłaniane są elity polityczne oraz politycy kształtujący główne kierunki polityki wewnętrznej i zagranicznej.

Literatura

- Chmaj M., Sokół W., Żmigrodzki M., *Teoria partii politycznych*, Wydawnictwo Morspol, Lublin 1997.
- Czerpak P., *Bezpieczeństwo energetyczne*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, red. K. Żukrowska, M. Grącik, Szkoła Główna Handlowa – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2006.
- Cziomer E. (red.), *Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku*, Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2008.
- Kochanek E., *Perspektywy rozwoju energetyki jądrowej w Polsce*, „Bellona” 2011, nr 3.
- Kubiak K., *Zatoka Pomorska, Rurociąg Północny i sprawa Polska*, Miesięcznik „Raport” 2011, nr 2.
- Kuźniar R i in. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2012.
- Leszczyński T.Z., *Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej do 2030 roku*, Wydawnictwo Urzędu Regulacji Energetyki, Warszawa 2009.
- Mickiewicz P., Sokołowska P. (red.), *Bezpieczeństwo energetyczne Europy Środkowo-Wschodniej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Instytut Bezpieczeństwa i Spraw Międzynarodowych, Toruń 2010.
- Młynarski T., *Bezpieczeństwo energetyczne w pierwszej dekadzie XXI wieku. Mozaika interesów i geostrategii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.
- Pronińska K., *Nowy wymiar bezpieczeństwa międzynarodowego: bezpieczeństwo energetyczne i ekologiczne*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, red. R. Kuźniar i in., Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2012.
- Robertson D., *Słownik polityki*, przekł. M. Dera, M. Młynarz, G. Polak, R. Wonicki, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2009.
- Sobolewska-Myślik K., *Partie i systemy partyjne we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Stępniewski T., *Geopolityka regionu Morza Czarnego w pozimnowojennym świecie*, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin-Warszawa 2011.

Wyciszkievicz E. (red.), *Geopolityka rurociągów. Współzależność energetyczna a stosunki międzypaństwowe na obszarze postradzieckim*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2008.

Żukrowska K., Grącik M. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Szkoła Główna Handlowa – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2006.

Prasa

Jesteśmy najsilniejszym graczem. Rozmowa z prezesem PGNiG Michałem Szubskim, rozmawia Robert Walenciak, Tygodnik „Przegląd” 2011, nr 38.

Kubiak K., *Zatoka Pomorska, Rurociągi Północny i sprawa Polska*, Miesięcznik „Raport” 2011, nr 2.

Źródła internetowe

10 postulatów programowych PjN, <http://www.stronapjn.pl>.

Człowiek jest najważniejszy. Program Wyborczy 2011, <http://www.psl.org.pl>.

Deklaracja Ideowa KNP, <http://nowaprawica.org.pl>.

Jutro bez obaw. Program dla Polski, s. 162, <http://www.sld.org.pl>.

„Następny krok. Razem”. Program Wyborczy 2011, <http://wybory.platforma.org.pl>.

„Nowoczesna, solidarna, bezpieczna Polska”. Program Prawa i Sprawiedliwości, <http://www.pis.org.pl>.

Polskie Stronnictwo Ludowe wobec problemów i wyzwań dla Polski, <http://www.psl.org.pl>.

Polska zawetowała propozycje w sprawie CO₂, <http://biznes.interia.pl>.

Program Kongresu Nowej Prawicy, <http://nowaprawica.org.pl>.

Program Nowoczesne Państwo, <http://www.ruchpalikota.org.pl>.

Program Polskiej Partii Pracy – Sierpień 80. „Godność i Praca”, <http://partiapracyp.pl>.

Zielone jutro. Bez obaw, http://zieloni2004.pl/program_wyborczy.pdf.

ENERGY SECURITY IN THE PROGRAMMES OF POLISH POLITICAL PARTIES

Summary: The intent of this article is to provide a description and an analysis of the programmes of Polish political, both parliamentary and non-parliamentary, parties, in terms of energy security. This article compares and contrasts the parties' political positions with respect to the policy of Poland dealing with energy security. The first part of the article offers a definition of the term “energy security” in the context of the modern world and the significance of energy security for Poland in 2012. The second part of the article presents a number of conclusions that were drawn after comparing the programmes of Polish parties.

Keywords: energy security, state, political parties, political programmes.